

Beszámolók, szemlék, közlemények

A fordítói munka gyakorlati problémáiról

G. BEYER a *Lebende Sprachen* című folyóiratban érdekes, de részleteiben erősen vitatható tanulmányt írt "A szabadfoglalkozású fordítók tevékenységének egy újabb modelljéről". Az elméleti fejtegetések és a gyakorlati jellegű megjegyzések vegyes egymásutánban követik egymást a szerző dolgozatában, aki a müncheni XX. Olimpiai Játékok fordítóirodájának a vezetője volt.

BEYER vezérgondolata, hogy a munkaszobájukban elzárta dolgozó, un. szabadfoglalkozású fordítók ideje lejárt. A magányos fordító képtelen a fölmerülő szakmai és nyelvi problémákat megoldani, képtelen a szükséges segédleteket beszerezni /ezek értékét BEYER ma 20-30 000 márkára teszi/, és képtelen a maga számára a tisztességes megélhetéshez szükséges folyamatosságot megbízásokat megszerezni. Munkájának a minősége ezen okokból kifolyólag elégtelen. A sok rossz munka pedig lejárta a megrendelők előtt a szabadfoglalkozású fordítók hírét, becsületét.

A megoldás BEYER szerint a csoportos /brigád/ munkára való áttérés. A csoportos munka többféle szervezeti formában valósulhat meg. A nagyvállalatok saját fordító és dokumentációs osztályt, illetve csoportot szerveznek a maguk számára, fizetett alkalmazottakkal. Ezek a vállalati fordítórészlegek, ahol természetesen és szükségszerűen kollektív munka folyik. A csoportos munka egy másik szervezeti formája a fordítóiroda, amely szintén saját fizetett alkalmazottakkal dolgozik, s ahol a szakmai és nyelvi specializálódás lehetősége adva van. A fordítási vállalatok valójában munkaközvetítő irodák csupán, amelyek az elvállalt megbízásokat alkalmi, külső munkatársaknak adják tovább.

Mind a fordítóirodák, mind pedig a fordítási vállalatok a beszedett díjaknak általában kb. az 50%-át fizetik ki honorárium címén alkalmazottaiknak, illetve külső munkatársaiknak. A visszatartott hányadban az üzleti haszon mellett bizonyos szolgáltatások ellenértéke is bennfoglaltatik: fűtött és világított munkahelyiségek, segédletek /szótárak, szakkönyvek, diktafonok, írógépek stb./, társadalombizto-

sítás stb. A vállalati keretek egyuttal állandó foglalkoztatottságot vagy minimális kereseti szintet is garantálnak a fordítók számára.

BEYER szerint azonban az 50%-os levonás csakis akkor lehet igazán indokolt, ha a fordító szervek az elkészült fordításoknak a szakmai-nyelvi revideálását - külön díjtétel fölszámítása nélkül - biztosítják. Vagyis, ha un. nyomdaérett kéziratokat adnak át a megrendelőknek.

BEYER vesszőparipája a mindenkori revideálás szükségessége, legyen bár a célnyelv idegen vagy a hazai nyelv. Ebben tulajdonképpen igaza van, csupán az a mód és azok az érvek vitathatók, ahogyan, illetve amelyekkel igazát bizonyítani igyekszik.

A tanulmány négy mintát /team-modell/ mutat be a csoportos munkára, amelyek - a szerző szerint - a müncheni Olimpiai Játékok nyelvi szolgálatának a keretében mind beváltak. Az "optimális", az angol-német, illetve német-angol nyelvi viszonylat ellátására megszervezett munkacsoport a következő összeállításban dolgozott:

3 fordító, akiknek a saját nyelve megegyezett a célnyelvvel;

1 fordító, akinek a saját nyelve megegyezett a kiindulónyelvvel, s aki részint az értelmezési hibák kiküszöbölésére, részint a stilisztikai szerkesztésre volt hivatva fölügyelni;

1 revizor, akinek a saját nyelve megegyezett a célnyelvvel;

1 félállású revizor, akinek a saját nyelve megegyezett a kiindulónyelvvel, és végül

1 leíró, akinek a saját nyelve megegyezett a célnyelvvel.

A fenti konstrukció legnagyobb hibája, hogy BEYER-nél a kiindulónyelv mindig a német, a célnyelv pedig mindig az angol, holott nyilvánvaló, hogy nemzetközi kongresszusok, sportesemények és hasonlók során idegenből a nemzeti nyelvre ugyanolyan mértékben kell fordítani, mint a nemzeti nyelvből idegenre. A kiindulónyelvi és célnyelvi helyzet tehát állandóan cserélődik, s így a 3:1 - adott esetben helyes fordítói arány - 1:3-ra változhat, ami az egész munkamennetet fölböríthatja. Az sem elhanyagolható szempont, hogy az angol világnyelv, a német pedig jelentős nemzetközi nyelv. Vagyis a BEYER-féle "optimális" munkacsoport magyar-svéd vagy portugál-magyar nyelvi viszonylatban egyszerűen meg sem szervezhető, megfelelő munkaerők híján!

BEYER második "modellje" már sokkalta szerényebb. Ebben a /kizárólag német-orsz fordítási irányú/ kollektívában 1 olyan fordító dolgozott, akinek a saját nyelve a célnyelv, és 1 olyan, akinek a saját nyelve a kiindulónyelv volt. Az ugyancsak 1 fő/de csak 1/4 munkaidőre szerződötett/ revizor saját nyelve az orosz célnyelv volt.

A harmadik és a negyedik "munkamodell" valójában már említésre sem érdemes. Az egyik arra az elvre épül, hogy a külső munkatársak által készített fordításokat 1 fő belső revizornak ellenőriznie kell,

a másik pedig két olyan fordító együttműködését javasolja, akik közül az egyiknek a célnyelv, a másiknak pedig a kiindulónyelv a saját nyelve, akik tehát egymás munkáit ellenőrizhetik.

Mindez meglehetősen naivul hangzik, mert hiszen ha például lehet is esetleg Magyarországon olyan japán embert találni, aki egy japánra fordított idegenforgalmi szöveget képes nyelvtanilag ellenőrizni, nem biztos, hogy egy gerontológiai vagy magfizikai szöveg esetében ugyancsak helyt fog tudni állni. S hiába van országunkban sok arab műszaki egyetemi és főiskolai hallgató, nem valószínű, hogy egy itteni fordítónak segíteni tudnak egy régészettel foglalkozó arab kiindulónyelvi szöveg szakmai értelmezésében, illetve egy arabra fordított orvosi szöveg helyes terminológiájának a kialakításában.

Amit tehát BEYER - kizárólag a sportra összpontosítva - elsősorban elfelejtett, az a szakmai fölkészültségnek a nyelvismeret mellett, azzal párhuzamos fontossága. De egyébként is sok naiv megállapítás található BEYER tanulmányában, például az, hogy valamennyi lefordítandó szöveg fölosztható több fordító között: az egységesítés az "anyanyelvi revizor" könnyen megoldható feladata.

Egy olyan informatív jellegű kézirat, amelyben rövid, önálló hírek, tudósítások szerepelnek, valóban szétdarabolható több fordító között. Egy összefüggő hosszabb tanulmány azonban már nem.

BEYER azt is hangoztatta, hogy az "optimális" munkacsoport /vagyis 4 fordító, 2 revizor, 1 leíró/ 8 órás munkanaponként 50 nyomdakész lefordított oldalt képes produkálni, a fordítás irányától függetlenül. Ez azonban - a fentebb említettektől eltekintve - már csak azért is elképzelhetetlen, mert az egyetlen fő leírónak megállás /pihenés és étkezés/ nélkül óránként legkevesebb hat oldalt kellene /angolul és németül/ leírnia, vagyis 10 percenként egyet. Hogy azonban a legépelte szöveg azonnal nyomdába kerülhessen, azt valakinek előbb még egyszer át kell alaposan néznie, a felelősségvállalása jeléül oldalanként szignálnia kell.

Négy jó, gyakorlott fordító átlagosan napi maximális 40 szabvány oldal lefordítására képes, de ennek a mennyiségnek a leírásához legalább két gépiróra van szükség, mert a munka nem folyamatos, hanem szakaszos.

A csoport /fordító-brigád/ tagjai továbbá nem kezdenek és nem végezhetnek azonos időben: a fordítóknak kell legkorábban munkába kezdeniük /ennyivel előbb is végezhetnek/. Legtovább a legépelte szöveget ellenőrző, az imprimaturt megadó revizornak kell munkában maradnia. Minderről BEYER egy szóval sem tett említést.

BEYER tulértékelte az ún. "native speaker", vagyis az olyan személy közreműködését, akinek az idegen célnyelv saját nyelve. Bár ugyanakkor elismerte, hogy az NSZK-ban idegen nyelvekre sok esetben kifogástalan fordítások készülnek, "native speaker" közbejötté nélkül is.

Nem tudhatni, hogyan jutott BEYER ahhoz a végső tanulsághoz, illetve javaslatához, hogy a fordító- és tolmácsolóképző főiskolák készít-

senek - az életre való fölkészülés jegyében - üzletszerű fordításokat. Ennek során a tanulók lennének a fordítók, a tanárok pedig a revizorok. Ez ugyan magában véve is teljes képtelenség, de ezt BEYER még megtette azzal a kijelentéssel, hogy az ezekről a főiskolákról frissen kikerült, általa alkalmazott fordítónők /!/
képzetségi dolgában magasan fölötte álltak volt tanáraiknak. Hogyan revideálhat hát egy képzetlen tanár egy képzett növendéket, s minek akkor egyáltalán a képzés? Sőt, ha BEYER állítása igaz, akkor meg is lehetne nyugodtan fordítani a helyzetet: tanítsanak a növendékek és tanuljanak tőlük a tanárok!

BEYER annyi képtelenséget hordott össze dolgozatában /például óvta a fordítókat a hosszabb külföldi tartózkodástól!/, hogy csak csodálkozni lehet azon, hogy a folyóirat 1973. évi 5. számában mindössze ketten reagáltak fejtegetéseire.

H.J. FÜHRER figyelmét főként a szabadfoglalkozású fordítók helyzetéről, valamint a fordítóirodák működéséről előadottak ragadták meg. A magányos, önálló fordító nézete szerint is egzisztenciaképtelen. A továbbiakban azonban önálló nézeteit fejtette ki.

Figyelemre méltó FÜHRER-nek azon álláspontja, amely szerint a "kényes" /kritisch/ fordítások mellett szép számmal adódnak teljesen közömbösek /unkritisch/ is. A fordítóirodák főként az utóbbiakkal foglalkoznak. Amennyiben mégis kényes fordítást vállalnak el, föl hívják a megbízók figyelmét arra, hogy a célnyelvi szöveget fölhasználás előtt a célnyelvi országot valamelyik szakemberével revideáltassák, illetve lektoráltassák.

/A fordított szövegek egynyelvi és kétnyelvi vizsgálata között valami megkülönböztetést kell tenni. Én következetesen revideálásnak nevezem az eredeti és a fordított szöveg egybevetését, lektorálásnak a célnyelvi szöveg egynyelvi szinten történő ellenőrzését /pl. "anyanyelvi" lektor bevonásával, aki a kiindulónyelvet nem is ismeri./ *

FÜHRER szerint a veszélyes fordítások nagyobb részét a nagyvállalatok saját fordító-részlegei végzik el. A többletmunkát jobbra fordítási vállalatoknak adják ki, amelyeknek a külső munkatársai viszont túlmunkában foglalkoztatott vállalati, illetve fordítóirodai dolgozók. A kör tehát bezárul, mindenütt ugyanazok az emberek tevékenykednek, a szabadfoglalkozású fordító számára nem marad terep.

BEYER-rel szemben FÜHRER azonban azt javasolja, hogy az utóbbiak - kellő szakmai és nyelvi profil kialakításával - alkossanak fordító-szövetkezeteket. Az így anyagilag bebiztosított, egymást kölcsönösen kiegészítő fordítók között a dokumentáció beszerzési, iroda fenntartási és munkaszervezési /hirdetési/ költségek arányosan megoszlanának, s a szövetkezeti tagok egyben több időt fordíthatnának tanulásra, továbbképzésre is. Az állandó, megbízható, profilozott fordító-szövetkezetek léte esetleg meggyőzhetné a nagyvállalatokat arról, hogy gazdaságilag előnyösebb számukra alkalmi fordítási munkáikat

* Részletesebb magyarázatát ld. a Terminológia rovatban, jelen számunk 217. oldalán.

megbízás vagy szerződés alapján kiadni, mint saját fordítórészleget fenntartani.

R. TONNDORF, FÜHRER-rel ellentétben, keményen támadja BEYER sok esetben naiv nézeteit. A fordítási piac jelenlegi zürzavaros állapotát és a fordítók megbízhatatlanságának a hírét TONNDORF szerint az alkalmi fordítók hatalmas seregének a terhére kell irni. Csupán a külföldi levelezés és a telexforgalom mennyisége alapján föltételezhető, hogy az NSZK-ban napjainkban megközelítőlegesen 35 000 fordító tevékenykedik. Közülük mindössze 3000 tartozik a különböző szakmai egyesületekbe és érdekvédelmi szövetségekbe. Ezerre tehető azok száma, akik különböző kiadók megbízásából állandóan könyvek fordításával foglalkoznak. A gazdasági, tudományos, kulturális, idegenforgalmi stb. élet rendelkezésére tehát mindössze 2000 képzett fordító áll. Egy másik szempont, hogy az alkalmi fordítók munkáját rendszerint nevelésesen csekély összegekkel honorálják. Minőségi követelmény munkájukkal szemben így jogosan nem is támasztható.

Ugyanezek a jelenségek más szabad szakmákban is megmutatkoznak. A drága ügyvéd helyett olcsó firkászokhoz, az orvos helyett alkalmi kuruzslókhoz stb. fordulnak a hiszékeny emberek. Ez az állapot azonban nem vethet rossz fényt sem az ügyvédi, sem az orvosi testületre.

TONNDORF vitába száll BEYER-nek azon nézetével is, hogy a célnyelv legyen mindig a fordító saját nyelve. Bár a jelenlegi főiskolai képzés alapja: kiindulónyelv = idegen nyelv, a helyes az, ha a fordító mindkét nyelvi irányban eredményesen képes tevékenykedni.

TONNDORF teljességgel lehetetlennek tartja összefüggő szövegek több fordító közötti fölosztását, amint hogy egy regényt vagy egy szindarabot sem ír fejezetenként, illetve fölvonásonként külön-külön szerző.

A főiskolákról frissen kikerült fordítók állítólagos "fölnye" volt oktatóikkal szemben TONNDORF szerint is teljes képtelenség, bár, ha így lenne, ez csak a képzés kiválóságát bizonyítaná. TONNDORF viszont azon a véleményen van, hogy a napi 50 oldalas teljesítményt diktafon segítségével gyakorlott fordító egymagában is elérheti.

Megjegyzésünk: egyes ritka esetekben megeshet, de folyamatosan és minden szöveg esetében biztosan nem. A probléma nem is annyira maga a fordítási művelet, mint a mágnesszalagról gépbe való áttétel, s a leírt szöveg végső ellenőrzése.

Abban viszont tökéletesen igaza van TONNDORF-nak, hogy egy fordító a legritkább esetben kapja kézhez revideált munkáját. Ez tényleges hiányosság, s akadályozza a fordító szakmai-nyelvi fejlődését. Viszont tény, hogy szó sincs a BEYER által fölmagasztalt, fordítók és revizorok közötti "szabad, kartársi vitáról". Egyébként - ha honoráriumát már megkapta - a legtöbb fordító nem is törődik azzal, hogy az általa elkészített munkával a revizor vagy a megbízó a későbbiek során mit csinál.

TONNDORF szemében az is valószínűtlen, hogy valaki 0 év tapasztalattal fölülmulhasson régi, gyakorlott szakembereket, csupán azért,

mert csoportmunkában vesz részt. Hiszen $0+0=0$. Vagyis két tapasztalatlan ember együttesen is csak tapasztalatlanságról tehet tanubizonyosságot.

A korreferátumokra G. BEYER - a viszontválasz jogán - reflektált. meglepéssel állapította meg, hogy a csoportmunka gondolata FÜHRER-nél megértésre talált. TONNDORF-ot természetesen igyekezett erősen semlegesíteni, főként ott, ahol a legtámadhatóbbnak mutatkozott, nevezetesen az egyéni fordítók napi 50 oldalas teljesítményével kapcsolatban. Az ilyen teljesítményt elérő fordító BEYER szerint "csodaember" /Wunderübersetzer/. TONNDORF leglényegesebb ellenvetéseire BEYER azonban jobbnak látta nem kitérni.

Összefoglalva az szögezhető le, hogy bizonyos fordítói együttműködés föltétlenül kívánatos lenne, akár fordító-szövetkezetek, akár fordító-szövetségek kebelén belül. Magyarországon például mindmáig nélkülözünk egy olyan fórumot, ahol a fordítók és dokumentátorok szakmai-nyelvi problémáikat megbeszélhetnék, tapasztalataikat kicserélhetnék.

Fordítóirodáink jóformán csak adminisztrációval foglalkoznak. Néhol található néhány belső revizor, a munkatársak azonban zömmel vagy teljesen külsők: itt is, ott is jobbra ugyanazok a személyek.

Ezeknek a tagadhatatlan megállapításoknak a fényében a vitaindító tanulmány és korreferátumai igen hasznosaknak mondhatók, mert gondolatébresztők, s nálunk - csak úgy, mint másutt - cselekvésre mozgósítanak.

/BEYER, G.: Gedanken zu einem neuen Modell freiberuflicher Übersetzertätigkeit. = Lebende Sprachen, 17.k. 5.sz. 1972.szept.-okt. p.129-132.

BEYER, G. - FÜHRER, H.J. - TONNDORF, R.: Der freiberufliche Übersetzerstand. Eine Diskussion. = Lebende Sprachen, 18.k. 5.sz. 1973. szept.-okt. p.129-133./

dr.Tarnóczi Lóránt

